

KS. WOJCIECH KUĆKO

UNIWERSYTET KARDYNAŁA STEFANA WYSZYŃSKIEGO W WARSZAWIE

W.KUCKO@UKSW.EDU.PL

ORCID: 0000-0003-4271-8478

TEOLOGICZNO-DOGMATYCZNE UJĘCIE SAKRAMENTU MAŁŻEŃSTWA W TWÓRCZOŚCI KS. CZESŁAWA RYCHLICKIEGO

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2023.032>

Streszczenie. Głównym celem artykułu jest próba syntetycznego ujęcia sakramentu małżeństwa w pismach ks. Czesława Rychlickiego (1939–2022), profesora teologii dogmatycznej. Jego poszukiwania w tej kwestii skoncentrowane były wokół zgłębiania kwestii sakramentalności przymierza małżeńskiego i jego implikacji teologiczno-duszpasterskich. W artykule omówiono również kwestię miłości małżeńskiej jako fundamentu relacji rodzinnych oraz innych tematów dotyczących małżeństwa, które rozważał Dogmatyk z Płocka.

Słowa kluczowe: Czesław Rychlicki, małżeństwo, przymierze, sakrament, sakrament małżeństwa, teologia dogmatyczna.

Abstract. *The Theological-Dogmatic Approach to the Sacrament of Matrimony in the Writings of Rev. Czesław Rychlicki.* The main purpose of this article is to offer a synthetic account of the Sacrament of Matrimony as reflected in the writings of Rev. Czesław Rychlicki (1939–2022), professor of dogmatic theology. His research on this issue centered around exploring the question of the sacramentality of the marriage covenant and its theological and pastoral implications. The article also discusses the issue of conjugal love as the foundation of family relations, as well as other marriage-related topics considered by the Dogmatist of Płock.

Keywords: covenant, dogmatic theology, Czesław Rychlicki, matrimony, marriage, sacrament, sacrament of matrimony.

WPROWADZENIE

17 grudnia 2022 r. zmarł ks. prof. dr hab. Czesław Rychlicki, teolog dogmatyk, zaangażowany w liczne działania naukowe w Polsce i poza jej granicami, członek wielu towarzystw naukowych, przede wszystkim Papieskiej Akademii Teologicznej w Watykanie¹. Wśród głównych nurtów badawczych Profesora z Płocka były kierunki: chrystologiczno-ekumeniczny, sakramentologia, antropologia teologiczna, eschatologia i obraz teologii współczesnej².

Dla obecnych dyskusji teologicznych niezwykle przydatny i aktualny jest opisany przez niego aspekt antropologiczny, jak również nauczanie dotyczące sakramentu małżeństwa. Dla ks. Rychlickiego istotne było przekładanie języka dogmatów na codzienność życia moralnego chrześcijan. Głównym celem niniejszego artykułu jest próba całościowego ujęcia myśli Dogmatyka z Płocka na temat małżeństwa, którą zaprezentował głównie w rozprawie habilitacyjnej oraz w kilku artykułach.

1. UJĘCIE SYSTEMATYCZNE TEOLOGII SAKRAMENTU MAŁŻEŃSTWA

Małżeństwo jest jedną z najważniejszych instytucji życia społecznego, będącą przedmiotem badań różnych dyscyplin współczesnej nauki. W tradycyjnym rozumieniu jest ono ujmowane jako trwałe i rozpowszechnione w różnych kulturach związki mężczyzny i kobiety, zawierane za obopólną zgodą według odpowiednich zwyczajów i obrzędów, „tworzący przez cał-

---

¹ Zob. „Rychlicki Czesław,” w *Leksykon polskich dogmatyków XX i XXI wieku*, red. Krzysztof Gózdź (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2010), 323–325; Mirosław Krajewski, *Nowy słownik biograficzny ziemi dobrzyńskiej*, t. II (Rypin: Dobrzyńskie Towarzystwo Naukowe, 2014), 277–279.

² Zob. Czesław Rychlicki, *Moja kapłańska droga* (Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2022), 29–35.

kowe (duchowo-cielesne) i wzajemne obdarowanie się małżonków wspólnotę życia i miłości, skierowaną na zrodzenie i wychowanie potomstwa”³.

Niezwykle istotny jest aspekt teologiczny tego sakramentu, opracowany w systematyczny sposób przez Profesora z Płocka w haśle w *Encyklopedii katolickiej* KUL. Zawarł on w tym tekście ujęcie historyczne aspektu dogmatycznego od początku chrześcijaństwa do okresu reformacji, jak również opisał ujęcie systematyczne.

W aspekcie historycznym ks. Rychlicki podkreślił kształtowanie się chrześcijańskiego rozumienia tego sakramentu w kontekście kontrowersji związanych z różnymi herezjami natury zarówno laksystycznej, jak i rygorystycznej⁴. Pierwsi pisarze chrześcijańscy musieli bowiem stoczyć walkę ideową zarówno z tymi myślicielami, którzy zbyt wynosili małżeństwo ponad inne stany (jak np. Helwidiusz czy Wigiliancusz), jak i tymi przekonanymi o wyższości stanu dziewiczego nad małżeńskim (jak np. enkratyci, manichejczycy czy pryscylinie). Przez Ojców Kościoła – zauważa Profesor z Płocka – małżeństwo chrześcijańskie ukazywane było jako *agapes mysterion* na wzór miłości Chrystusa do Kościoła oraz jako „znak łaski”, przez co ma ono udział w tejże miłości. Istotną rolę w odkrywaniu sakramentalności małżeństwa miał także św. Augustyn, dla którego oznacza ono nierozdzielność i skuteczność jako znak owej jedności Chrystusa z Kościołem, także na płaszczyźnie naturalnej. Z historii scholastyki ks. Rychlicki wy dobył przejście od XIII w. od koncepcji małżeństwa jako środka przeciwko pożądliwości do pozytywnego jego opisu jako źródła łaski, które to dyskusje wieńczy św. Tomasz z Akwinu w *Summie contra gentiles*, gdzie uznaje, że sakrament małżeństwa jest nie jedynie znakiem rzeczywistości zbawczej, ale poprzez niego w sposób realny dokonuje się zbawienie człowieka⁵.

---

³ Piotr Królikowski, „Małżeństwo,” w *Encyklopedia katolicka*, t. XI: *Lu An* – „Maryawita”, red. Stanisław Wilk i in. (Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2006), 1054.

⁴ Czesław Rychlicki, „Małżeństwo. III. W Kościele katolickim. A. Aspekt dogmatyczny,” w *Encyklopedia katolicka*, t. XI: *Lu An* – „Maryawita”, red. Stanisław Wilk i in. (Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2006), 1063–1064. Dalsze ujęcie historyczne od reformacji małżeństwa na kartach *Encyklopedii katolickiej* opracował bp Józef Wróbel.

⁵ Rychlicki, „Małżeństwo. III,” 1064.

Z kolei ujęcie systematyczne małżeństwa Dogmatyk z Płocka zaprezentował w siedmiu punktach: (1) ustanowienie stwórcze; (2) ustanowienie sakramentalne; (3) znak sakramentalny; (4) szafarz sakramentu; (5) łaska sakramentalna; (6) kontrakt i sakrament; (7) sakramentalna trwałość, nierozzerwalność i jedność. Opracował je na podstawie klasycznych dzieł współczesnej teologii dogmatycznej i sakramentologii, m.in. P. Adnès, W. Kaspera, K. Rahnera, A. Sarmiento, E. Schillebeeckxa⁶.

Wbrew fałszywym tendencjom i herezjom, także czasów współczesnych, ks. Rychlicki podkreślał istotę małżeństwa zakorzenioną w prawie naturalnym i niezależną od ludzkiej woli. Wchodził także w dyskusję teologiczną o czasie ustanowienia tego sakramentu. Niektórzy teologowie jako czas ustanowienia wskazują: akt założenia Kościoła, zawarcie Nowego Przymierza czy rozmowę z faryzeuszami o liście rozwodowym (por. Mt 19,1–9). W rozprawie habilitacyjnej z 1997 r. Profesor z Płocka zauważył, że w teologii potrydenckiej zagadnienie to należało do najżywiej dyskutowanych. W związku z brakiem jasnej konstatacji tego soboru wróciło na wokandę sporów w XVII w. „W zasadzie jednak – zauważa ks. Rychlicki – pozostał to problem marginalny i w wielu podręcznikach ograniczony do poziomu scholionu lub wyjaśnień uzupełniających”⁷. W późniejszym tekście ks. Rychlicki podziela już zdanie XII-wiecznego teologa Hugona ze św. Wiktora, według którego ustanowienie sakramentu małżeństwa dokonało się podczas zaślubin na Weselu w Kanie Galilejskiej, co miałoby swoje umocowanie w personalistycznej koncepcji sakramentu rozumianego jako „znak osobowej relacji człowieka z Bogiem w Chrystusie”⁸. Dogmatyk zauważa, że wydarzenie ewangeliczne (por. J 2,1–11) „potwierdziło pierwotny plan Boga o jedności i nierozzerwalności małżeństwa; dzięki temu małżeństwo stało się również źródłem łaski i skutecznym znakiem odtwarzającym oblubieńczą miłość Chrystusa i Kościoła; tam, gdzie jest znak tej miłości, ist-

⁶ Pierre Adnès, *Le Mariage* (Torunai: Desclée, 1963); Walter Kasper, *Zur Theologie der christlichen Ehe* (Mainz: Grünewald, 1977); Agostino Sarmiento, *El matrimonio cristiano* (Pamplona: EUNSA, 1997); Edward Schillebeeckx, *Het huwelijk. Aardse werkelijkheid en heilsmysterie* (Bilthoven: H. Nelissen, 1963).

⁷ Czesław Rychlicki, *Sakramentalny charakter przymierza małżeńskiego. Studium teologicznodogmatyczne* (Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 1997), 300.

⁸ Rychlicki, „Małżeństwo. III,” 1067.

nieje także jej skutek – miłość Chrystusa ofiarowana Kościołowi w osobie małżonków (por. Ef 5,21–33)⁹.

W aspekcie znaku sakramentalnego ks. Rychlicki podtrzymuje podzielaną ogólnie tezę, że małżeństwo wyraża się poprzez akt ludzkiej zgody nupturientów, która jest także podstawą nierozzerwalnej jedności (*vinculum*).

Jeśli chodzi o szafarza sakramentu Dogmatyk z Płocka przypomina, że w Kościele łacińskim sami przyjmujący są jego szafarzami na mocy sakramentów chrztu i bierzmowania. Wspomina praktykę Kościołów wschodnich, w których szafarzami tego sakramentu są prezbiterzy lub biskupi i stwierdza jednocześnie, że wielu teologów katolickich próbowało uzasadnić podobne stanowisko (np. M. Cano, W. Estius, F. Sylvius, G. Danneels, C. Rocchetta). Zaznacza ponadto stanowisko pośrednie, reprezentowane przez C.S. Bartnika, o łącznym szafarstwie nupturientów i wyświęconego szafarza, wynikającym z natury samego Kościoła¹⁰.

2. SAKRAMENTALNOŚĆ PRZYMIERZA MAŁŻEŃSKIEGO

Główny nurt badań ks. Rychlickiego skupiony był wokół sakramentalnego charakteru małżeństwa. W publikacji habilitacyjnej zatytułowanej *Sakramentalny charakter przymierza małżeńskiego* starał się przede wszystkim wskazać, że niewystarczające jest zajmowanie się jedynie aspektami duszpasterskimi i jurydycznymi małżeństwa, należy bowiem nieustannie wracać do kwestii rozumienia go jako sakramentu oraz konsekwencji wynikających z takiego ujęcia. Rozważania te są najobszerniejsze, zostanie więc im poświęcone najwięcej miejsca w omówieniu poglądów ks. Rychlickiego¹¹.

Punktem wyjścia takiej refleksji jest słowo Boże, którego implikacje teologiczne i egzystencjalne pozwalają odkryć plan stwórczy dla świata i człowieka, wyrażany także poprzez instytucje małżeństwa i rodziny. Wyni-

⁹ Rychlicki, „Małżeństwo. III,” 1067.

¹⁰ Rychlicki, „Małżeństwo. III,” 1067; szerzej na ten temat: Czesław Rychlicki, „Problem osoby szafarza sakramentu małżeństwa,” *Ius Matrimoniale* 4 (1999): 125–138.

¹¹ Obok książki habilitacyjnej, ks. Rychlicki podjął ten temat w: „Małżeństwo przymierzem miłości i miłosierdzia,” *Ius Matrimoniale* 26, no. 4 (2015): 5–28; Czesław Rychlicki, „Tożsamość sakramentalnego misterium w przymierzu Chrystusa z Kościołem i w małżeństwie,” *Ius Matrimoniale* 28, no. 2 (2017): 83–106.

ka z tego wyraźnie, że małżeństwo należy uznać za rzeczywistość włączoną w plan zbawczy Boga, w nim bowiem natura społeczna człowieka odnajduje swoje dopełnienie. Powaga tej rzeczywistości zostaje podkreślona w księgach prorockich Starego Testamentu, co ks. Rychlicki opisuje:

W samej naturze małżeństwa jest zawarta tak wielka siła ekspresji, że stało się ono w ustach proroków środkiem służącym do wyrażenia najbardziej intymnej relacji przymierza Boga z narodem izraelskim. [...] Tak jak zbawienie przychodzi do nas w formie historycznej, również małżeństwo w swoim aspekcie relacji międzysobowych spełnia funkcję widzialnego wyrażania przymierza Boga z ludzkością: „Będę im Bogiem, oni zaś będą Mi narodem” (Jr 31,34). Małżeństwo jest wewnętrznie związane z obietnicą i dlatego zawiera w sobie zawsze odniesienie do Chrystusa¹².

Dlatego w perspektywie katolickiej miłość Chrystusa do Kościoła jest źródłem miłości małżeńskiej, z czego wynika także świętość i godność sakramentu małżeństwa.

Dogmatyk z Płocka swoje badania opiera w tym aspekcie na myśli H. Baltensweilera, który mówi o „odtworzeniu” (*Repräsentation*), jako że małżeństwo chrześcijańskie odtwarza relację Chrystusa do Kościoła¹³. Ta idea jest dla niego punktem odniesienia do opisu historii systematycznego ujmowania sakramentu małżeństwa. Do XI w. małżeństwo było uznawane za rzeczywistość świecką, powiązaną z religią, dlatego wymagało szczególnej troski duszpasterskiej. Ojcowie Kościoła skupiali się raczej na problemach moralnych małżonków niż na rozważaniach spekulatywnych (por. np. List św. Ignacego do Polikarpa 5,1–5). Termin *sakrament* ujmowali oni głównie w odniesieniu do rzeczywistości Chrystusa i Kościoła, jej symbolem zaś było małżeństwo. Św. Augustyn wśród trzech dóbr małżeństwa umieszcza także *sacramentum*¹⁴.

W XI w. – zauważa ks. Rychlicki – jurysdykcja nad małżeństwem została przejęta przez Kościół. Z trzech systemów prawnych (rzymskiego,

¹² Rychlicki, *Sakramentalny charakter*, 363.

¹³ Rychlicki, *Sakramentalny charakter*, 364; Heinrich Baltensweiler, *Die Ehe im Neuen Testament. Exegetische Untersuchungen Über Ehe, Ehelosigkeit und Ehescheidung* (Zürich: Zwingli Verlag, 1967).

¹⁴ Rychlicki, *Sakramentalny charakter*, 127–203.

plemiennego i starożytnego) Kościół przejął koncepcję zgody małżeńskiej (*consensus*), opisaną w liście papieża Mikołaja I do Bułgarów. W tej perspektywie małżeństwem jest wspólnota mężczyzny i kobiety, ustanowiona przez wzajemną zgodę i dopełniona poprzez relacje fizyczne. Istotnym elementem rozwoju tej doktryny była koncepcja „jedności ciała” jako fundamentalna dla nierozzerwalności małżeństwa. Odwołując się do przykładu zaślubin Maryi i Józefa, nie kwestionowano jednak małżeństwa dziewiczego, choć nie uznawano go także za ideał¹⁵. W XI i XII w. zaczęto rozwijać teologiczną formę sakramentalnej natury małżeństwa, które w całej strukturze uznano za sakrament, rozumiany jako „znak żywej jedności istniejącej między Chrystusem a Kościołem, zapowiedziany w małżeństwie naturalnym i przez Chrystusa wyniesiony na płaszczyznę znaku zbawczego”¹⁶. W tej perspektywie łaska sakramentalna nie była związana ze zgodą małżeńską, a z *coniugum*, czyli węzłem małżeńskim (*vinculum*). Dlatego w starożytności chrześcijańskiej Ojcowie uznawali nierozzerwalność małżeństwa ze względów moralnych, zaś scholastycy nie uznawali możliwości rozwiązania owego węzła.

Zdaniem Profesora z Płocka radykalna zmiana nastąpiła wraz z doktryną Soboru Trydenckiego, który wobec nadmiaru małżeństw tajnych wprowadził termin „małżeństwa kościelnego”, czyli kontraktu między ochrzczonymi, ważnego tylko poprzez zawarcie go wobec kapłan i dwóch lub trzech świadków. Sobór w ujęciu sakramentalności małżeństwa oparł się na powszechnej tradycji Kościoła. Ponadto w kontekście debaty ze wspólnotami reformacyjnymi małżeństwu przypisano tę samą skuteczność łaski, jaką mają inne sakramenty. Także po soborze badania spekulatywne koncentrowano wokół problemów teologiczno-prawnych małżeństwa, pomijano zaś kwestie natury ściśle teologicznej¹⁷.

W tej optyce – zauważa ks. Rychlicki – nową jakością dyskusji przynosi Sobór Watykański II, którego Ojcowie podejmują wypracowanie antropologiczno-teologicznej syntezy znaku sakramentalnego małżeństwa. Odchodząc od definicji prawniczych, podkreślono osobową siłę związku małżeńskiego mężczyzny i kobiety. Cytując konstytucję *Gaudium et spes*

---

¹⁵ Rychlicki, *Sakramentalny charakter*, 365–366,

¹⁶ Rychlicki, *Sakramentalny charakter*, 367.

¹⁷ Rychlicki, *Sakramentalny charakter*, 283–297.

(nr 48) Ksiądz Profesor konstatuje: „Przymierze małżeńskie jest aktem osobowym, «poprzez który małżonkowie wzajemnie się sobie oddają i przyjmują», tworząc trwałą instytucję wobec Boga i społeczności ludzkiej»¹⁸. Istota tego związku nie leży zatem w zbiorze praw i umowy, jego funkcją nadrzędną nie jest także zrodzenie i wychowanie potomstwa, ponieważ ma ono przede wszystkim zadanie osobowego rozwoju małżonków poprzez pogłębianie ich wzajemnej miłości, wspólnoty i wolności¹⁹. Daje to możliwość zupełnie nowego ujęcia oblubieńczej wartości ciała ludzkiego, które nie jest stworzone jedynie dla prokreacji, ale przede wszystkim dla łączenia małżonków i wyrażania poprzez miłość naturalną (*amor*) także pewnych aspektów miłości nadprzyrodzonej (*agape*).

W podobny, pogłębiony sposób, stwierdza ks. Rychlicki, myśl *Vaticanium II* daje nowe światło na personalistyczne ujęcie związku małżeńskiego (*vinculum*) i łaski sakramentalnej, znane w pismach teologicznych jeszcze przed wydarzeniami soborowymi. Sakramentalny związek mężczyzny i kobiety, w odróżnieniu od np. encykliki *Casti connubii*, gdzie traktowany jest jako kontrakt, w *Gaudium et spes* zostaje określony jako powołanie, to znaczy odpowiedź na wezwanie, skierowane przez Boga do człowieka²⁰. Ponadto sakrament ten ma charakter wspólnoty, której istotą jest „nadprzyrodzony związek zrealizowany przez Chrystusa w przymierzu miłości między mężczyzną i kobietą. To samo przymierze Chrystusa wprowadzone w relację do Jego oblubieńczego przymierza z Kościołem”²¹.

Ksiądz Rychlicki istotne rozważania teologiczne przedstawił w aspekcie implikacji teologicznych przymierza małżeńskiego. Wskazał, że Sobór Watykański II, omawiając sakramentalność związku mężczyzny i kobiety, wyprowadził wniosek oparty na Ef 5,21–33, że miłość oblubieńcza Chrystusa do Kościoła jest źródłem i zaczynem miłości małżeńskiej, a z tego wynika także łaska sakramentalna. Przywołał w tym kontekście opinię U. Navarette, który zauważył, że „gdyby nie było innych wypowiedzi Kościoła na ten temat, to na podstawie samej Konstytucji *Gaudium et spes* można by

¹⁸ Rychlicki, *Sakramentalny charakter*, 320.

¹⁹ KDK 12, 48.

²⁰ Rychlicki, *Sakramentalny charakter*, 46.

²¹ Rychlicki, *Sakramentalny charakter*, 324–325; KDK 48.

odnieć wrażenie, że sakramentalność nadaje chrześcijańskie znaczenie jedynie miłości, nie zaś przymierzu, a tym bardziej nieodwołalnej zgodzie²².

Zrodzić się może zatem pytanie – zauważa Dogmatyk z Płocka – do jakiego momentu miłość małżeńska jest przedmiotem zgody? *Kodeks prawa kanonicznego* z 1917 r. uznawał akty małżeńskie jako przedmiot zgody, zaś wykluczanie posiadania potomstwa (*bonum prolis*) za przeszkodę. Czy zatem bez miłości małżeńskiej zgoda byłaby ważna? Odpowiedzi na to pytanie ks. Rychlicki udziela, dzieląc opinię wspomnianego U. Navarettego, według którego „brak miłości albo pozytywne jej wykluczenie z przedmiotu zgody nie wpływa na ważność małżeństwa”²³. Z drugiej strony dodaje jednak, że na bazie nauczania ostatniego soboru oraz papieża Pawła VI trzeba uznać, że miłość małżeńska choć nie ma wymogu prawnego, to odgrywa ogromną rolę w kształtowaniu właściwego małżeństwa. Należy podkreślić nie tylko jej siłę psychologiczną do motywowania małżonków do realizacji powziętych zobowiązań i stawiania czoła napotykanym w życiu małżeńskim trudnościom, ale również jest istotny aspekt ludzki, prowadzący do dążenia do doskonałości. Dlatego Ojcowie Soboru nazwali małżeństwo „wspólnotą życia i miłości”, która wyraża także miłość Boga do człowieka, również na płaszczyźnie małżeństwa naturalnego. Poprzez sakrament Nowego Przymierza, jakim jest małżeństwo, człowiek zostaje włączony w miłość zbawczą, a poprzez ten fakt następuje także uświęcenie małżonków²⁴.

3. MIŁOŚĆ MAŁŻEŃSKA FUNDAMENTEM RELACJI RODZINNYCH

Dość dużo uwagi w swojej twórczości ks. Czesław Rychlicki poświęcił tematowi roli miłości w budowaniu małżeństwa i rodziny, najpierw w postkomunistycznej, a potem postchrześcijańskiej rzeczywistości, zwłaszcza w Polsce, szczególnie w kilku opublikowanych artykułach²⁵.

---

²² Rychlicki, *Sakramentalny charakter*, 351; Urbano Navarette, *Struttura iuridica matrimonii secundum Concilium Vaticanum II* (Roma: Pontificia Universitas Gregoriana, 1968), 129–144.

²³ Rychlicki, *Sakramentalny charakter*, 352.

²⁴ Rychlicki, *Sakramentalny charakter*, 354–359.

²⁵ Temat miłości jako cnoty, także w perspektywie eschatologicznej, ks. Rychlicki

Fundamentem rozważań dla Profesora z Płocka jest płaszczyzna formacji ludzkiej, oparta na realistycznym ujęciu, nieredukującym człowieka do żadnej ze sfer. Taka adekwatna antropologia wypływa oczywiście z przesłania chrześcijańskiego, jest jednak również głęboko zakorzeniona w prawie naturalnym, wpisanym w serce każdego człowieka. Przykładem właściwych relacji międzyludzkich jest Chrystus, który swoim postępowaniem wskazywał na ogromny szacunek do drugiego człowieka, zaś Jego przesłanie o miłości było nie tylko pięknym słowem, ale poparte przede wszystkim złożeniem własnego życia z miłości do braci²⁶.

Na godności każdej osoby ludzkiej umocowana jest także godność wspólnot, w szczególności małżeństwa i rodziny. Zdaniem Profesora z Płocka zostało to ukazane szczególnie w dokumentach Soboru Watykańskiego II – konstytucjach *Lumen gentium* oraz *Gaudium et spes*, które kładą szczególny nacisk na integralną formację osoby ludzkiej, do czego przyczyniać się powinny: prawo społeczne, edukacja w domu rodzinnym i szkole, właściwy przekaz treści w środkach społecznego przekazu oraz współpraca różnych instytucji cywilnych i kościelnych na rzecz dobra małżeństwa i rodziny²⁷.

Wiele uwagi poświęcił ks. Rychlicki konsekwencjom dobrze ukształtowanej i przeżywanej miłości małżeńskiej dla kultury współczesnej. Z jednej strony miał świadomość licznych zagrożeń, wynikających z kontekstu sekularyzacji i przemian społecznych, politycznych i ekonomicznych zachodnich społeczeństw. Wśród wielu czynników dostrzegał skutki negocowania odpowiedzialnego rodzicielstwa, co rozbija nie tylko więź samych małżonków, ale także całego społeczeństwa, dotkniętego mentalnością antykonceptyjną i antynatalistyczną. Tak rozumiana miłość staje się wypaczeniem istoty jej samej – zamiast bowiem być otwartą na dzielenie, poprzez

---

ujął w: *Wiara – nadzieja – miłość wobec wieczności. Z zagadnień współczesnej eschatologii* (Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2001), szczególnie rozdział *Z nich zaś największa jest miłość* (s. 253–321), oraz w: *Bóg jest miłością. Refleksje nad encykliką Benedykta XVI* (Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2006).

²⁶ Więcej na ten temat: Czesław Rychlicki, „Chrystus wzorem relacji międzyludzkich,” *Theologica Thoruniensia* 2 (2001): 69–78; Czesław Rychlicki, „Struktura «adekwatnej» antropologii Jana Pawła II,” *Theologica Thoruniensia* 2 (2001): 79–91.

²⁷ Zob. Czesław Rychlicki, „Godność małżeństwa i rodziny w przesłaniu Konstytucji *Gaudium et spes* Soboru Watykańskiego II,” *Ius Matrimoniale* 26, no. 1 (2015): 23–37.

egoizm i hedonizm, a więc wybujałą miłość własną, prowadzi do postaw antyhumanistycznych. Profesor z Płocka dostrzegął to w dwóch różnych antropologiach. Jedna czyni z życia seksualnego samowolę, bez żadnych norm i ograniczeń moralnych, skierowaną jedynie na nowe środki techniczne; druga zaś oparta jest na Bożym planie stworzenia i odkupienia, w świetle którego rodzice są otwarci na wielkoduszne przyjęcie potomstwa, będącego owocem ich miłości²⁸.

W czasach współczesnych rodzina, choć zagrożona atakami i zniekształceniami jej tożsamości, pozostaje – jak twierdzi ks. Rychlicki – miejscem rozwoju psychofizycznego, ale przede wszystkim przestrzenią przekazu wartości i kształtowania świadomości, szczególnie poprzez dojrzałe relacje międzyludzkie. Podstawowym zadaniem rodziców jest więc wychowanie do miłości: „Fizyczne kontakty z dzieckiem: zabawy, sposób okazywania zainteresowania poprzez spojrzenie, uśmiech, pomagają dziecku w akceptacji własnej osobowości i traktowania jej jako źródła komunikacji uczuciowej”²⁹.

Profesor z Płocka konsekwentnie bronił właściwego ujmowania integralnej miłości małżeńskiej, która jest fundamentem rodziny, przeciwstawiając się sztucznym i wymagowanym próbom rozróżniania „rodziny” (w liczbie pojedynczej) jako wspólnoty miłości i życia od „rodzin” (w liczbie mnogiej) z poszerzonym zakresem pojęcia, pod którym rozumiano by np. wolne związki niesakramentalne bez wymiaru sakramentalnego albo i nawet kontraktowego lub też inne związki poza naturalną strukturą małżeńską³⁰. Z tej przyczyny ks. Rychlicki apelował o rozwój nauk o rodzinie jako odrębnej dyscypliny wiedzy, w oparciu o wiarę Kościoła, Objawienie i prawo naturalne, dzięki czemu na płaszczyźnie debaty uniwersyteckiej możliwe byłoby podjęcie konstruktywnego dialogu i odparcie nieuzasadnionych czy wręcz nienaukowych propozycji w aspekcie rozumienia małżeństwa³¹.

---

²⁸ Zob. Czesław Rychlicki, „Tożsamość i zadania rodziny w kontekście jej współczesnych zagrożeń,” *Studia nad Rodziną* 3, no. 1 (4) (1999): 59–60. Szerzej o kontekście współczesnym: Andrzej Kobyliński, „Wpływ współczesnej rewolucji antropologicznej na rozumienie małżeństwa i rodziny,” *Studia Theologica Varsaviensia* 53, no. 1 (2015): 11–36.

²⁹ Czesław Rychlicki, „Rola małżeństwa i rodziny w kulturowym rozwoju społeczeństwa,” *Studia Włocławskie* 14 (2012): 271–272.

³⁰ Zob. Rychlicki, „Rola małżeństwa i rodziny,” 268–269.

³¹ Zob. Czesław Rychlicki, „Aktualne wyzwania społeczno-kulturowe jako pod-

PODSUMOWANIE: OTWARTE PERSPEKTYWY BADAŃ NAD MAŁŻEŃSTWEM

W tym miejscu warto zauważyć, że Dogmatyk z Płocka pozostawia otwartych wiele kwestii, wynikających z przeprowadzonych przez niego badań nad sakramentalnością przymierza małżeńskiego. Choć idea sakramentalności i personalistyczne ujęcie małżeństwa pozwoliły w ostatnich wiekach na pewne wyzwolenie się z jurydycznego traktowania tego sakramentu, do dalszych refleksji pozostają pewne pytania teologiczno-dogmatyczne.

Ksiądz Rychlicki postuluje szerszą dyskusję na temat możliwości rozdzielenia rozumienia kontraktu i sakramentu. Opierając się na obowiązującym *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 r., przyjmuje się zasadę tożsamości małżeństwa kontraktowego „ważnego” i małżeństwa „sakramentu”³². Dlatego niektórzy badacze podsuwają pewne nowe dystynkcje, np. wprowadzenia rozróżnienia między małżeństwem „ważnym”, które byłoby zawarte jako kontrakt jedynie cywilny, a małżeństwem „sakramentalnym”, czyli zawartym w Kościele. Inni widzieliby możliwość dopełnienia „ważnego” małżeństwa cywilnego jakimś rytmem sakramentalnym albo stosowania małżeństwa „na próbę” w formie jedynie cywilnej jako etapu w procesie wzrastania do dojrzałości „sakramentalnej”. Dogmatyk z Płocka nie ocenia przedstawionych propozycji, uznaje jednak konieczność prowadzenia dalszych poszukiwań teologicznych i prawnych na temat elementów związanych z tożsamością sakramentu małżeństwa, np. konieczności intencji do zawarcia kontraktu tożsamej z intencją przyjęcia sakramentu. Ks. Rychlicki stanowczo podkreśla, że niemożliwe byłoby uznanie cywilnego małżeństwa „na próbę” jako etapu przed zawarciem związku sakramentalnego, gdyż przeczyłoby to możliwości stosowania etyki Ewangelii przez chrześcijanina. Inne kwestie natomiast, zdaniem Dogmatyka z Płocka, wymagają dalszych pogłębionych refleksji.

---

stawa dla miejsca nauk o rodzinie w strukturze studiów,” *Studia nad Rodziną* 10, no. 1–2 (18–19) (2006): 137–143; Czesław Rychlicki, „Świętość małżeństwa i rodziny,” *Studia nad Rodziną* 24, no. 1–2(55–56) (2020): 87–97.

³² Zob. Rychlicki, *Sakramentalny charakter*, 372.

WYKAZ SKRÓTÓW

KDK Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”.

BIBLIOGRAFIA

- Adnès, Pierre. *Le Mariage*. Torunai: Desclée, 1963.
- Baltensweiler, Heinrich. *Die Ehe im Neuen Testament. Exegetische Untersuchungen Über Ehe, Ehelosigkeit und Ehescheidung*. Zürich: Zwingli Verlag, 1967.
- Kasper, Walter. *Zur Theologie der christlichen Ehe*. Mainz: Grünewald, 1977.
- Kobyliński, Andrzej. „Wpływ współczesnej rewolucji antropologicznej na rozumienie małżeństwa i rodziny.” *Studia Theologica Varsaviensia* 53, no. 1 (2015): 11–36.
- Krajewski, Mirosław. *Nowy słownik biograficzny ziemi dobrzyńskiej*, t. II. Rypin: Dobrzyńskie Towarzystwo Naukowe, 2014.
- Królikowski, Piotr. „Małżeństwo.” W *Encyklopedia katolicka*, t. XI: *Lu An – „Maryawita”*, red. Stanisław Wilk i in., 1054–1055. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2006.
- Leksykon polskich dogmatyków XX i XXI wieku*. Red. Krzysztof Góźdz. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2010.
- Navarette, Urbano. *Struttura iuridica matrimonii secundum Concilium Vaticanum II*. Roma: Pontificia Universitas Gregoriana, 1968.
- Rychlicki, Czesław. *Sakramentalny charakter przymierza małżeńskiego. Studium teologiczno-dogmatyczne*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 1997.
- Rychlicki, Czesław. „Problem osoby szafarza sakramentu małżeństwa.” *Ius Matrimoniale* 4 (1999): 125–138. DOI: [https://doi.org/10.21697/im.1999.4\(10\).06](https://doi.org/10.21697/im.1999.4(10).06).
- Rychlicki, Czesław. „Tożsamość i zadania rodziny w kontekście jej współczesnych zagrożeń.” *Studia nad Rodziną* 3, no. 1(4) (1999): 53–61.
- Rychlicki, Czesław. „Chrystus wzorem relacji międzyludzkich.” *Theologica Thoruniensia* 2 (2001): 69–78.
- Rychlicki, Czesław. „Struktura «adekwatnej» antropologii Jana Pawła II.” *Theologica Thoruniensia* 2 (2001): 79–91.
- Rychlicki, Czesław. *Wiara – nadzieja – miłość wobec wieczności. Z zagadnień współczesnej eschatologii*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2001.
- Rychlicki, Czesław. „Aktualne wyzwania społeczno-kulturowe jako podstawa dla miejsca nauk o rodzinie w strukturze studiów.” *Studia nad Rodziną* 10, no. 1–2 (18–19) (2006): 137–143.
- Rychlicki, Czesław. *Bóg jest miłością. Refleksje nad encykliką Benedykta XVI*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2006.
- Rychlicki, Czesław. „Rola małżeństwa i rodziny w kulturowym rozwoju społeczeństwa.” *Studia Włocławskie* 14 (2012): 267–273.

- Rychlicki, Czesław. „Godność małżeństwa i rodziny w przesłaniu Konstytucji *Gaudium et spes* Soboru Watykańskiego II.” *Ius Matrimoniale* 26, no. 1 (2015): 23–37. DOI: <https://doi.org/10.21697/im.2015.26.1.02>.
- Rychlicki, Czesław. „Małżeństwo przymierzem miłości i miłosierdzia.” *Ius Matrimoniale* 26, no. 4 (2015): 5–28. DOI: <https://doi.org/10.21697/im.2015.26.4.01>.
- Rychlicki, Czesław. „Małżeństwo. III. W Kościele katolickim. A. Aspekt dogmatyczny.” W *Encyklopedia katolicka*, t. XI: *Lu An – „Maryawita”*, red. Stanisław Wilk i in., 1063–1064. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2006.
- Rychlicki, Czesław. „Tożsamość sakramentalnego misterium w przymierzu Chrystusa z Kościołem i w małżeństwie.” *Ius Matrimoniale* 28, no. 2 (2017): 83–106. DOI: <https://doi.org/10.21697/im.2017.28.2.05>.
- Rychlicki, Czesław. „Świętość małżeństwa i rodziny.” *Studia nad Rodziną* 24, no. 1–2 (55–56) (2020): 87–97. DOI: <https://doi.org/10.21697/snr.2020.55-56.1-2.6>.
- Rychlicki, Czesław. *Moja kapłańska droga*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2022.
- Sarmiento, Agostino. *El matrimonio Cristiano*. Pamplona: EUNSA, 1997.
- Schillebeeckx, Edward. *Het huwelijk. Aardse werkelijkheid en heilsmysterie*. Bilthoven: H. Nelissen, 1963.